

Στρατής Β.
Κωνσταντινίδης

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΣΤΉ ΕΞΑΜΗΝΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

ΔΙΑΛΕΞΗ 4

ΚΡΑΤΟΣ - ΕΘΝΟΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

1. Η έννοια του κράτους

Κράτος = Η υπέρτατη, κυρίαρχη εξουσία που ασκείται στο σύνολο ενός λαού και σε μια καθορισμένη εδαφική επικράτεια σύμφωνα με τους νόμους.

Το σύγχρονο κράτος χαρακτηρίζεται ως ‘νεότερο’, ‘μοντέρνο’ και ‘δυτικό’ παρά το ότι στην ουσία αποτελεί μια μετεξέλιξη ή ανάπτυξη υφιστάμενων φεουδαρχικών εξουσιαστικών μηχανισμών που οδήγησε στη δημιουργία ενός μηχανισμού με το απόλυτο συγκριτικό πλεονέκτημα ισχύος αλλά και εξειδίκευσης έναντι οιοδήποτε άλλου μηχανισμού εξουσίας.

Το πρώτο χαρακτηριστικό τέτοιο κράτος μάλλον η Γαλλία και ο πρώτος θεωρητικός της υπέρτατης αρχής (summa potestas) ο Jean Bodin. Ο μονάρχης είναι απόλυτος, δηλαδή δεν υπάγεται σε κανέναν άλλο παρά στους νόμους της μοναρχίας, του Θεού και του φυσικού δικαίου (‘ab-solutus’, L’État c’est moi). Ο Hobbs στο έργο του Leviathan τονίζει ότι ο μονάρχης είναι κυρίαρχος (sovereign) και απόλυτος, αλλά εξάλειψε τις αναφορές στις μεταφυσικές δεσμεύσεις.

Οι θεωρίες περί κράτους κατηγοριοποιούνται σε θεωρίες συμβολαίου (contract theories) και σε θεωρίες της αρπαγής ή εκμετάλλευσης (predatory or exploitation theories).

Από τον 16ο αιώνα αρχίζει μια φιλοσοφική και πολιτική αναζήτηση της φύσης της κρατικής κυριαρχίας που κατέληξε στο φιλελεύθερο κράτος και στην παραδοχή ότι η ισχύς ασκείται διά και υποτάσσεται στον νόμο (κράτος δικαίου).

1.1. Κυρίαρχη ιδιότητα: κρατική κυριαρχία (ανεξαρτησία)

Ιστορικά ο όρος ‘κυρίαρχο κράτος’ εκφράζει την υπεροχή του Ηγεμόνα πάνω στα άτομα που υπάγονταν σ’αυτόν. Αφορούσε, λοιπόν, την εσωτερική δόμηση της πολιτικής εξουσίας και αναπτύχθηκε για ορισμένο σκοπό που δεν αφορούσε τις διακρατικές σχέσεις (πρβλ.

Αναγέννηση, Πάπας, Αυτοκράτορας).

Σήμερα με τον όρο ‘κυρίαρχο κράτος’ θέλουμε να τονίσουμε ότι στη διεθνή κοινότητα υπάρχει ένας αριθμός από *νομικά ισότιμες μονάδες*. Έτσι η κρατική κυριαρχία είναι ιδιότητα με αρνητική και με θετική υπόσταση: *πρώτον* το κυρίαρχο κράτος δεν υπάγεται σε κανέναν άλλο φορέα εκτός από τον εαυτό του και *δεύτερο* το κυρίαρχο κράτος έχει την ‘αρμοδιότητα της αρμοδιότητας’ (Kompetenz - Kompetenz).

Η κρατική κυριαρχία διακρίνεται σε εσωτερική και εξωτερική. Ως εσωτερική ισοδυναμεί με το δικαίωμα κάθε κράτους να αυτοκυβερνάται, επιλέγοντας με απόλυτη ελευθερία το πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό του καθεστώς (αρχή της μη ανάμειξης στις εσωτερικές υποθέσεις των κρατών). Ως εξωτερική ταυτίζεται με την έννοια της *ανεξαρτησίας* και σημαίνει την έλλειψη ανώτερης κεντρικής αρχής πάνω από τα κράτη καθώς και έλλειψη κάθε σχέσης υποταγής ενός κράτους από άλλο.

Σήμερα γίνεται αποδεκτό πως το κράτος είναι κυρίαρχο *επειδή* υπάγεται στο διεθνές δίκαιο που του εξασφαλίζει εδαφική ακεραιότητα, ισότητα, τήρηση των συμπεφωνημένων, μη επέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις και δυνατότητα μεταβολής των διαδικασιών και ουσιαστικών κανόνων που διέπουν τις διεθνείς σχέσεις.

1.2. Η εξέλιξη του κράτους

Κράτος ‘όστρακο’ (17-19 αιώνας) που ασκούσε απόλυτη και αποκλειστική κυριαρχία. Διαπερατότητα του κράτους από τις αρχές του 20ου αιώνα εξαιτίας: Της εμφάνισης του αεροπορικού όπλου Της δημιουργίας των διηπειρωτικών βαλλιστικών πυράλων Της κατάκτησης του διαστήματος Της ανάπτυξης της (διαστημικής) τεχνολογίας, της πληροφορικής, της τεχνολογίας των μεταφορών και επικοινωνιών

Έτσι το σύγχρονο διεθνές σύστημα πέρα από το φαινόμενο του ανταγωνισμού, εμφανίζει και το φαινόμενο της συνεργασίας και αλληλεξάρτησης (εμπορικο-οικονομικές και πολιτισμικές ανταλλαγές) που οδηγεί στη διακρατική ή υπερεθνική συνεργασία και ενίοτε ολοκλήρωση (π.χ. η ΕΕ).

Στη δεκαετία του '90 υποστηρίχθηκε ότι η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και της πληροφορίας οδήγησε σε κάμψη την κρατική κυριαρχία.

Ερώτημα: Είναι ο κόσμος μας σήμερα ένα ‘παγκόσμιο χωριό’;

2. Η έννοια του έθνους

Δεν ταυτίζεται με την έννοια του κράτους. Υπάρχουν κράτη εθνικά ομοιογενή (Ελλάδα), πολυεθνικά (Ρωσία, ΗΠΑ, Ινδία, τ έως Γιουγκοσλαβία) καθώς και έθνη διάσπαρτα (Κούρδοι σε Τουρκία, Ιράκ, Ιράν) ή διαμοιρασμένα σε διάφορα κράτη (Αφρική).

Στοιχεία του έθνους θεωρούνται: Η κοινή γλώσσα Ο κοινός πολιτισμός Η κοινή θρησκεία Η

κοινή φυλετική καταγωγή (επισφαλές και επικίνδυνο)

Ηρόδοτος: 'όμαιμο, ομόγλωσσο και ομόθρησκο'

Αναγκαία και ικανή συνθήκη για την ύπαρξη έθνους η κοινή εθνική συνείδηση, που καλλιεργείται είτε με μηχανισμούς του έθνους (π.χ. αγορά, κρυφό σχολειό, εκκλησία) είτε με μηχανισμούς του κράτους (π.χ. εκπαίδευση, στρατός, δημόσια διοίκηση) μέσω της διαδικασίας της εθnikοποίησης, με επίκληση είτε των παραδοσιακών στοιχείων του παρελθόντος είτε με αναφορά σε διαφορετικά στοιχεία όπως το πολίτευμα, το πολιτικό σύστημα και το μέλλον.

3. Η σχέση κράτους - έθνους και ο Εθνικισμός

Στην ελληνική αρχαιότητα αλλά και στη βυζαντινή εποχή και κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας ('γένος') οι δύο έννοιες συμβαδίζουν απόλυτα. Το ίδιο συμβαίνει και στο δυτικό κόσμο με τη δημιουργία του νεότερου δυτικού κράτους. Η σχέση έθνους και κράτους μοιραία συνδέεται με τον εθνικισμό. **Ως εθνικισμός νοείται η ιδεολογία εκείνη που δηλώνει πίστη στην κοινότητα ενός πληθυσμού, στο έθνος.** Η ένταση της πίστης αυτής ποικίλει από την ανάγκη πολιτικής οργάνωσης και αυτονομίας ενός πληθυσμού με στόχο την ειρηνική επιβίωση και συνύπαρξή του στα πλαίσια της κρατικής ετερότητας με άλλα έθνη ή κράτη μέχρι την πίστη στην υπεροχή του έθνους έναντι των υπολοίπων και την καταστροφή ή εξολόθρευση των τελευταίων.

Οι θεωρίες του 'εκλεκτού λαού' (πηγή η Παλαιά Διαθήκη) και της 'αυτοκρατορικής κλήσης' (πηγή ο Βιργίλιος) βρίσκονται πίσω από τον δογματικό ιμπεριαλισμό που προσπαθεί να πραγματοποιήσει τη διεθνή κοινωνία και να εξομοιώσει τις διεθνείς σχέσεις με την εσωτερική πολιτική.

Η σχέση έθνους κράτους πέρασε από διαφορετικά στάδια στη νεώτερη Ευρώπη:

(1648 - 1789) συμπίπτει με την εμφάνιση του πρώτου διεθνούς συστήματος όπου οι ημεμόνες της δυτικής Ευρώπης δημιουργούν ουσιαστικά το έθνος με κύριο στόχο την πολιτειακή και πολιτική ενίσχυσή τους.

Το δεύτερο στάδιο είναι αυτό του πατριωτισμού (τέλη 18ου αιώνα). Ο εθνικισμός θα συνδεθεί αρχικά με το φιλελευθερισμό και στη συνέχεια με απελευθερωτικά κινήματα, θα συνδεθεί δηλαδή με τη δημοκρατία και τη πατρίδα για να εκφράσουν μαζί αιτήματα κατά του απολυταρχισμού και της μοναρχίας που θα προκαλέσουν τη Γαλλική Επανάσταση.

Η ανατροπή των αλλαγών της Γαλλικής Επανάστασης θα οδηγήσουν μετά το Συνέδριο της Βιέννης στο δεύτερο διεθνές σύστημα (1815 - 1914) στη μεγαλύτερη διάρκεια του οποίου θα κυριαρχήσουν και πάλι ο πατριωτισμός και τα δημοκρατικά αιτήματα για εθνική απελευθέρωση μέσω της 'αρχής των εθνοτήτων' (Ελλάδα, Ιταλία, Σερβία θα επιδιώξουν τη δημιουργία κράτους).

Η ιδεολογία περί του έθνους δεν ήταν το κυρίαρχο αίτιο για την έκρηξη του Α' Παγκοσμίου

Πολέμου, αλλά η Συνθήκη των Βερσαλλιών με την οποία έληξε και οι πολιτικές ατέλειές της σηματοδοτούν την επόμενη φάση του υπέρ-εθνικισμού ή σοβινισμού, όπως αυτός θα εκφρασθεί από το ναζισμό και το φασισμό, η οποία φάση συνδυάζεται με την απουσία σταθερού διεθνούς συστήματος.

Στη περίοδο αυτή θα δημιουργηθούν ολοκληρωτικά και αυταρχικά καθεστώτα που θα δώσουν στο έθνος μια μεταφυσική διάσταση ενός 'ζωντανού' υπέρ - οργανισμού στον οποίο πρέπει να προσφερθεί 'ζωτικός χώρος', άποψη που θα αποπειραθεί να δικαιολογήσει τους πολέμους του ναζισμού και του φασισμού. Ταυτόχρονα ο υπερ-εθνικισμός θα στραφεί εναντίον του φιλελευθερισμού, αλλά η σχέση τους θα αποκατασταθεί για το δυτικό κόσμο με το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και την ανατολή του νέου διπολικού διεθνούς συστήματος (ΗΠΑ - Σοβιετική Ένωση), ενώ στο ανατολικό μπλοκ η Σοβιετική Ένωση θα στηριχθεί ιδεολογικά στην αντιπαράθεση φιλελευθερισμού - μαρξισμού.

Στη μετά το 1989 εποχή ο εθνικισμός θα έλθει και πάλι στο προσκήνιο, κυρίως στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, ως αντίδραση προς την καταρρέουσα μαρξιστική ιδεολογία η οποία συμπίεζε τις εθνικιστικές επιλογές κατά τη διάρκεια του διπολικού συστήματος. Ο εθνικισμός στην Ευρώπη θα εκδηλωθεί με τρεις μορφές:

- . • Με τη μορφή του κίβδηλου πατριωτισμού σε συνδυασμό με το λαϊκισμό από τις παλαιότερα κρατούσες ελίτ για τη διατήρησή τους στην εξουσία (π.χ. Γιουγκοσλαβία, Κροατία).
- . • Ως αγνός πατριωτισμός στις περιπτώσεις αλλαγής συνόρων όπου δεν ενίσχυσε η αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών (π.χ. Σέρβοι στις Κροατία και Βοσνία, Κροάτες στη Βοσνία), στις περιπτώσεις των διεκδικήσεων για αυτονομία (Αλβανοί στο Κοσσυφοπέδιο και στην ΠΓΔΜ) και στις περιπτώσεις αντίδρασης στο διεθνισμό των μεγάλων δυνάμεων.
- . • Ως υπερ - εθνικισμός ή σοβινισμός (π.χ. ΠΓΔΜ εναντίον Ελλάδος).

Σ' αυτήν την περίοδο θα εκδηλωθεί η αντίθεση μεταξύ του εθνικισμού (με τη μορφή του πατριωτισμού) και του διεθνισμού. Φαινόμενο «διεθνοσοβινισμού» και αντίδραση του εθνικισμού στον Τρίτο Κόσμο (ιδιαίτερα στον αραβικό) με τη μορφή του ισλαμικού φονταμεταλισμού (τζιχάντ, απελευθερωτικοί αγώνες των Παλαιστινίων, καμικάζι της Χεζμπολάχ και της Αλ-Κάϊντα).

Δαιμονοποίηση του (υπερ)εθνικισμού και σκόπιμη ταύτισή του με τον πατριωτισμό ακόμη και με τον πολιτικό ρεαλισμό, αλλά και με την τρομοκρατία.

4. Η συμπεριφορά των κρατών στη διεθνή πολιτική

Τα κράτη, για να επιβιώσουν στο διεθνές σύστημα, έχουν 3 επιλογές:

- . • Πλήρη ουδετερότητα (neutrality)
- . • Πλήρη ή μερικό απομονωτισμό (isolationism)
- . • Συμμετοχή ως ενεργά μέλη του διεθνούς συστήματος

4.1. Συμμετοχή στο διεθνές σύστημα

Στη περίπτωση αυτή οι επιλογές των κρατών είναι και πάλι τρεις:

- . • Επιδίωξη ηγεμονίας (hegemony)
- . • Εξισορρόπηση (balance of powers)
- . • Υποχωρικότητα

4.1.1. Επιδίωξη ηγεμονίας

Και σ' αυτή τη περίπτωση τα κράτη έχουν τρεις επιλογές:

- . • Εσωτερική ενδυνάμωση (internal balancing)
- . • Εξωτερική ενδυνάμωση (external balancing) με ηγεμονική συμμαχία
- . • Επιθετικότητα: πόλεμος - κατακτήσεις, πειθαναγκασμός (coercion, blackmail) διαίρει και βασίλευε (divide et impera)

4.1.2. Εξισορρόπηση

Και πάλι τρεις επιλογές:

- . • Εσωτερική ενδυνάμωση
- . • Εξωτερική ενδυνάμωση (με αμυντικές συμμαχίες)
- . • Χρήση ισχύος (αμυντικός πόλεμος, πειθαναγκασμός, διαίρει και βασίλευε)

4.1.3. Υποχωρητικότητα

Σ' αυτή τη περίπτωση οι επιλογές είναι δύο:

- . • Σύμπλευση (bandwagoning)
- . • Κατευνασμός (appeasement)

** Το Civilitas.GR και ο «ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ» προτίθενται να απομακρύνουν το κείμενο αυτό από την ιστοσελίδα τους, εάν η αναδημοσίευσή του προσβάλλει κερτημένα πνευματικά ή εμπορικά δικαιώματα (info@civilitas.gr)*